

बैठक नं. २६७(३)२७

मिति २०७८/११/०५

निर्णय

१. फिलिपिन्सको Presidential Communications Operation Office ले प्रस्ताव गरेको Asian Access to Information Alliance (AAIA) का सन्दर्भमा 28 Jan, 2022 मा आयोजना गरेको भर्चुअल बैठकमा भएका छलफलका विषयहरू बारेमा आयोगका तर्फबाट सहभागी उपसचिव श्री विश्वबन्धु पौडेलले आयोगमा जानकारी गराउनु भयो। प्रस्तावित AAIA को MOU मा माग गरिएको यस आयोगको प्रतिक्रिया सन्दर्भमा थप छलफल तथा राय लिन पर्ने देखिएकोले उपयुक्त समयमा निर्णय गर्ने।
२. सूचनाको हकको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्ने उद्देश्यबाट सार्वजनिक निकायका लागि र सूचना मागकर्ताका लागि तयार भएको सहयोगी पुस्तिकाको मस्यौदामा छलफल भयो। प्राप्त मस्यौदामा प्रत्यक्ष रूपमा नै राय प्रतिक्रिया दिन उपयुक्त हुने ठानी मस्यौदाकारलाई आयोगमा आमन्त्रण गरी सुझाव दिने।
३. कोरोना महामारीका कारण सूचना माकर्तालाई सूचना माग गर्न तथा प्राप्त गर्नका लागि मौखिकरूपमा सार्वजनिक निकायमा जान बाधा पुगी रहेको र सूचना प्रविधिको बढ्दो प्रयोगलाई ध्यानमा राखी विद्युतीय माध्यमबाट (इमेल) सूचना माग गर्न र सूचना उपलब्ध गराउन आयोगले प्रोत्साहन गर्ने गरेको छ। यसै क्रममा कतिपय सार्वजनिक निकायले विद्युतीय माध्यमबाट सूचना उपलब्ध गराउँदा सूचनाको हकसम्बन्धी नियमावली, २०६५ को नियम ४ बमोजिम प्रति पृष्ठमा लाग्ने शुल्क दरको हिसाबबाट शुल्क माग गर्ने गरेको पाइएको सन्दर्भमा विद्युतीय माध्यमबाट उपलब्ध गराउने सूचनाका हकमा के गर्दा उपयुक्त हुने हो छलफल गरी सुझाव दिन आयोगका आयुक्त श्री कमला ओली थापा, सचिव श्री भागीरथ पाण्डे, पुनरावेदन शाखाका उपसचिव श्री विश्वबन्धु पौडेल र कम्प्युटर अधिकृत राजन पाण्डे समेतको समितिले अर्को बैठकमा सुझाव दिने।
४. सार्वजनिक निकायमा सूचनाको हकसम्बन्धी बजेट तथा कार्यक्रम सम्बन्धमा देहायको व्यवस्था गर्न गराउन नेपाल सरकारका सार्वजनिक निकायहरूको हकमा नेपाल सरकारका मुख्य सचिव, प्रदेश सरकारका सार्वजनिक निकायहरूको हकमा प्रदेश सरकारका प्रमुख सचिव र स्थानीय तहका सार्वजनिक निकायहरूको हकमा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका सचिव मार्फत अनुरोध गर्ने।
 - ४.१ प्रत्येक सार्वजनिक निकायले सूचनाको हकसम्बन्धी कार्यक्रम तथा बजेट अनिवार्य रूपमा राख्ने व्यवस्था गर्ने। (कार्यक्रम प्रस्ताव गर्दा सूचनाको हक सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया, छलफल तथा नागरिकहरूका लागि सूचनाको हकसम्बन्धी अभिमुखिकरण, सूचनाको हकसम्बन्धी ब्रोसर तथा पुस्तिका प्रकाशन इत्यादि)
 - ४.२ प्रत्येक सार्वजनिक निकायले सूचनाको हकसम्बन्धी कानून अन्तर्गत प्रकाशन गर्नुपर्ने स्वतः प्रकाशनका लागि पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्ने।
 - ४.३ प्रत्येक सार्वजनिक निकायले सूचना अधिकारी लक्षित तालीम र अभिमुखिकरणका कार्यक्रमका साथै सहज र सजिलोका लागि मोबाइल, सिमकार्ड, इन्टरनेट तथा मसलन्दका लागि उपयुक्त व्यवस्था गर्ने गराउने।
 - ४.४ प्रत्येक सार्वजनिक निकायले सूचना मागकर्ताको सहजताका लागि सूचना कक्ष तथा निवेदकको नमूना तथा बस्ने, प्रतिक्ष गर्ने कक्षको व्यवस्था मिलाउने।
५. नियमित वार्षिक रूपमा यस आयोगका लागि प्राप्त भैरहने बजेट तथा कार्यक्रम छुट्टै नाममा नभई सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयको एकमुष्ट सिलिङ्ग भित्र राखी उपलब्ध गराउने गरिएको छ। यसबाट आयोगले सम्पादन गर्ने कार्यक्रममा कुनै न कुनै रूपमा अस्पष्टता र असहजता हुने गरेको छ। संवैधानिक आयोगहरूका हकमा छुट्टै बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृति गर्ने व्यवस्था रहेको अवस्थामा सोही व्यवस्था बमोजिम नै संवैधानिक दायित्व पूरा गर्न स्थापित यस आयोगलाई पनि छुट्टै LIMBIS Code सृजना गरी आफ्नै नाममा बजेट सिलिङ्ग उपलब्ध गराउने व्यवस्था हुन अनुरोध गर्ने।
६. अन्य विविध समसामयिक विषयमाथि छलफल भयो।

बैठक नं. २६८(३)२८

मिति २०७८।१।२।२९

निर्णय

१. स्वच्छ, स्वतन्त्र, आवधिक, प्रतिस्पर्धी, समावेशी निर्वाचन लोकतन्त्रको आधारशिला हो। लोकतन्त्रमा यस्तो विधिलाई सरकारको वैधता प्राप्त गर्ने माध्यमको रूपमा लिइन्छ। कुनै पनि लोकतान्त्रिक मुलुकमा सरकारलाई नागरिकको स्वतन्त्र, स्वच्छ, विवेकपूर्ण रूपमा निर्वाचनको माध्यमद्वारा व्यक्त गरेको मतबाट अख्तियारी प्राप्त हुन्छ। निर्वाचन स्वच्छ, भयरहित र मर्यादित हुन सकेन भने त्यस्तो निर्वाचनको कुनै अर्थ रहन्न। मताधिकार र जनादेशको आधारमा शासन सञ्चालन गर्ने पद्धतिको स्वस्थ विकासबाटै लोकतन्त्र संस्थागत हुने हो। यस सन्दर्भमा निर्वाचनमा मतदाताको अत्याधिक सहभागिता, विवेकपूर्ण मतदान गर्न पाउने नागरिकको अधिकारको सुनिश्चितता, निर्वाचन खर्चमा मितव्ययीता, निर्वाचन सञ्चालन गर्ने निकाय र त्यसमा संलग्न पक्षहरूको निष्पक्ष र प्रभावकारी भूमिका, राजनीतिक दल र उम्मेदवारहरूबीचको स्वच्छ प्रतिस्पर्धा, नागरिक समाज, निर्वाचन पर्यवेक्षक, मानवअधिकारकर्मी, सञ्चारमाध्यमको पहेरेदारिता, सरकारकोतर्फबाट शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति, स्वच्छ र निष्पक्ष निर्वाचनको वातावरणजस्ता विषयहरूको सुनिश्चितता आवश्यक हुन्छ।

लोकतन्त्रको संस्थागत विकासका निम्ति राज्यको कामकारबाही र सार्वजनिक सूचनामा नागरिकको सहज पहुँच हुनुपर्दछ। नागरिक सुसूचित भएमा नै नागरिक नियन्त्रित सरकारको विकास हुन सक्दछ। सही सूचनाको प्रवाहद्वारा नै शासनव्यवस्थाप्रति जनताको सहभागिता बढ्न गई शासन व्यवस्थाले वैधता प्राप्त गर्दछ। असन्तुलित शक्तिलाई सन्तुलन गर्न सूचनाको हक नागरिकको शक्तिशाली औजारको रूपमा लोकतान्त्रिक राज्य व्यवस्थामा आवश्यक मानिन्छ। सूचनाको हकले शासकीय व्यवस्थामा पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गर्दै नागरिकको सशक्तीकरणद्वारा सुशासनको प्रवर्द्धन र लोकतन्त्रको सुदृढीकरण गर्दछ। सार्वजनिक सूचनामा नागरिकको पहुँचले खुला सरकारको अवधारणालाई स्थापित गर्दै भ्रष्टाचार, अन्याय र अत्याचारका विरुद्ध लड्न, सरकारी/निकायलाई बढी जवाफदेही बनाउन, सार्वजनिक प्रशासनलाई चुस्त सेवा प्रवाह गर्ने संयन्त्रको रूपमा आधुनिकीकरण गर्न, लगानी प्रवर्द्धन गर्न, मानव अधिकारको प्रयोगमा सहयोग पुऱ्याउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ।

संघीय गणतान्त्रिक नेपालमा रहेका ७ सय ५३ स्थानीय तहमा दोस्रो अवधिका लागि जनप्रतिनिधि चुन्न २०७९ बैशाख ३० गते निर्वाचन घोषणा भएको छ। यसै सन्दर्भमा निर्वाचनमा मतदातालाई विवेकको मत व्यक्त गर्न सशक्तीकरण गर्ने, निर्वाचन प्रक्रियालाई स्वच्छ र मर्यादित बनाउन, शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति गराउन, सरकार र राजनीतिक दलहरूलाई बढी जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन, निर्वाचनमा हुने अनुत्पादक खर्च हरूलाई रोक्न, निर्वाचनमा हुने खर्चलाई पारदर्शी बनाउन, गलत र भ्रामक समाचार र सूचनाले पार्ने प्रभावलाई अन्त्य गर्न, संविधानले अपेक्षा गरेको तहगत सरकारको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउनका लागि सक्षम, योग्य, इमान्दार नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्नसक्ने क्षमतावान, समावेशीकरण र लैङ्गिकताका दृष्टिले समेत उचित जनप्रतिनिधित्वको सुनिश्चितताका निम्ति नागरिकमा सही सूचना प्रवाह आवश्यक छ। यसका निम्ति सञ्चारमाध्यम र सामाजिक सञ्जालमार्फत् प्रवाह हुने सूचना र समाचार सही, सत्य, स्वच्छ, व्यक्तिको गोपनीयता संरक्षण, द्वेषपूर्ण अभिव्यक्तिको निषेध, मानवअधिकार प्रतिको सम्मान,

निर्वाचन आचार संहिताको पालना, मुलुकको सार्वभौमसत्ता, स्वतन्त्रता, अखण्डता र राष्ट्रिय हित र राष्ट्रिय एकता, सामाजिक सद्भाव जस्ता कुरामा प्रतिकूलता हुन नदिने गरी सजग भई स्वच्छ जनमत निर्माणमा सक्रिय भूमिका आवश्यक छ ।

सूचनाको हक लोकतन्त्रको आधारस्तम्भ भएकाले संयुक्त राष्ट्रसंघले सन् २००४ मा सार्वजनिक निकायमा सूचनाको पहुँचको अधिकार मौलिक मानवअधिकार हो, राष्ट्रिय कानूनले अधिकतम सूचनाको सार्वजनिककरण (Maximum Disclosure) गर्ने सिद्धान्तलाई आत्मसात् गरी सार्वजनिक हितको निमित्त सीमित अपवादको विषयबाहेकका सबै सूचनामा नागरिकको पहुँच सुनिश्चितता हुनुपर्ने घोषणा गरेको छ । यसैगरी सन् १९६६ को नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्धको धारा १९ ले सूचनाको हकलाई सुनिश्चितता प्रदान गरेको छ । सूचनाको हकको महत्वलाई आत्मसात गर्दै सन् १९९० सम्ममा एक दर्जन जति मुलुकहरूले यस सम्बन्धी संवैधानिक र कानूनी व्यवस्था गरेकोमा लोकतन्त्रको लहरसँगै (Wave of Democracy) अहिले विश्वका १२९ भन्दा बढी मुलुकहरूले संविधान र कानूनद्वारा नागरिकको सूचना पाउने हकलाई संरक्षित र सुनिश्चित गरेका छन् ।

नेपालले विक्रम संवत् २०४७ सालको जन आन्दोलनको परिणाम स्वरूप जारी भएको नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ मा पहिलोपटक सूचनाको हकलाई संवैधानिक संरक्षण प्रदान गरियो । यस संवैधानिक व्यवस्थालाई लागू गर्न सर्वोच्च अदालतले विभिन्न मुद्दाहरूमा सूचनाको हकको महत्वलाई स्पष्ट व्याख्या गर्दै कानून बनाउनसमेत आदेश गरेको पृष्ठभूमिमा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले सूचनाको हकलाई पूर्ववर्ती संविधानले जस्तै निरन्तरता दिन पुग्यो । सार्वजनिक निकायमा रहेको सार्वजनिक महत्वको सूचनामा आमनागरिकको पहुँचलाई सरल र सहज बनाउन साथै नागरिकको सुसूचित हुने हकलाई संरक्षण र प्रचलन गराउने उद्देश्य लिई सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ र नियमावली, २०६५ जारी गरी कार्यान्वयनको अवस्थामा रहेको छ । सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ले प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई सार्वजनिक निकायमा रहेको सूचनामा पहुँच हुने कुराको सुनिश्चितता गर्दै प्रत्येक सार्वजनिक निकायले नागरिकको सूचनाको हकको सम्मान र संरक्षण गर्नु गराउनुपर्ने गरी ऐनले सार्वजनिक निकायको दायित्व तोकेको छ । यसैगरी यस ऐनले केही सीमित अपवादका विषयहरू बाहेक खुला सरकारको अवधारणा, सूचनादाताको संरक्षण, सूचना प्रवाह गर्ने प्रणालीको विकास गर्न गराउन आवश्यक अधिकार सहित अर्धन्यायिक भूमिका निर्वाह गर्ने गरी राष्ट्रिय सूचना आयोगको विशेष व्यवस्था, सूचना वर्गीकरण सम्बन्धी व्यवस्था जस्ता कुराहरू गरेको छ । यस ऐनको माध्यमद्वारा नागरिकले महत्वपूर्ण सही सूचना प्राप्त गर्न केही सफलता हासिल गरेका छन् ।

नेपाल संविधानको धारा १७ को उपधारा (२) को खण्ड (क) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश (१), (२), (३), (४), (५) र (६)ले स्वतन्त्रताको हक निरपेक्ष नहुने गरी संतुलनको सिद्धान्तलाई स्वीकार गरेको छ । यसैगरी धारा १९ मा सूचनाको हकअन्तर्गत कतिपय अवस्थामा मनासिव प्रतिबन्ध लगाउने गरी ऐन बनाउन सकिने कुरा उल्लेख गरी गलत र भ्रामक सूचना प्रवाहमा रोक लगाउने संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ ।

नेपालको संविधानले आत्मसात गरेको सिद्धान्त र मान्यताका आधारमा जारी भएको मुलुकी अपराध संहिता, २०७४ ले भुट्टा अफवाह फैलाउन नहुने (दफा ७०), भुट्टा जानकारी दिन नहुने (दफा ८४), भुट्टा कुरा अभिलेखमा राख्न नहुने (दफा ८९), भुट्टा सूचना दिन नहुने (दफा ९८),

अश्लील सामग्री प्रकाशन, प्रचारप्रसार गर्न नहुने (दफा १२१) जस्ता व्यवस्था गरी अन्यथा त्यस्ता गलत सूचना प्रवाहको कार्य कसुरजन्य मानी दण्डनीय हुने व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी अपराध संहिताले व्यक्तिको गोपनीयता तथा प्रतिष्ठा विरुद्धको कसुर सम्बन्धी विशेष व्यवस्था गरी व्यक्तिको गोपनीयता विरुद्धको कार्यलाई दण्डनीय बनाई पिडित पक्षलाई पीडकले क्षतिपूर्ति दिनुपर्ने समेतको व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी यस संहिताले प्रतिष्ठा विरुद्धको कसुर अन्तर्गत कसैले कसैलाई होच्याउने नियतले बोली वा वचनले अपमानजनक शब्द प्रयोग गरेमा निजले गाली गरेको मानी त्यस्तो गर्नेलाई कैद र जरिवानाको व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी अरूको इज्जतमा धक्का पुर्याउने नियतले कुनै किसिमबाट प्रचारप्रसार गरेमा बेइज्जतीको कसुर गरेको मानी कैद र जरिवानाको सजाय र क्षतिपूर्ति समेत भराउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

विज्ञापन (नियमन गर्ने ऐन), २०७६ ले गाली बेइज्जती हुने गरी, सार्वजनिक शिष्टाचार वा नैतिकताको प्रतिकूल हुने गरी, धर्म, वर्ण, लिङ्ग, जात जाति वा सम्प्रदायबीचको सुसम्बन्धमा खलल पार्ने वा कुनै पनि आधारमा विभेद हुनेगरी भ्रम वा अफवाह फैलाउने उत्तेजना फैलाउने वा अन्य त्यस्तै अमर्यादित व्यवहार गर्ने गरी स्वच्छ प्रतिस्पर्धामा प्रतिकूल असर पार्ने गरी, कसैले पनि निर्वाचनको स्वच्छतामा प्रतिकूल असर पार्ने गरी वा निर्वाचनमा अवरोध गर्ने गरी विज्ञापन गर्न गराउन नपाउने गरी रोक लगाएको छ । यसैगरी यस ऐनले आधिकारीक रुपमा जानकारी नभई विज्ञापन गर्न नहुने, सम्बन्धित व्यक्तिको मन्जुरी बिना कसैको इमेल वा मोबाइलमा इमेल वा एस.एम.एस बाट विज्ञापन तथा सन्देश मुलक सूचना पठाउन नपाइने व्यवस्था गरी ऐनले निषेध गरेको कुरा गरेमा दण्डनीय बनाएको छ । विद्युतीय कारोबार ऐन, २०६३ को दफा ४७ ले विद्युतीय सञ्चार माध्यमहरूमा प्रचलित कानूनले प्रकाशन तथा प्रदर्शन गर्न नहुने भनी रोग लगायतका सामग्रीहरू वा सार्वजनिक नैतिकता, शिष्टाचार विरुद्धका सामग्री, कसैप्रति घृणा वा द्वेष फैलाउने वा विभिन्न जातजाती सम्प्रदायबीचको समुधुर सम्बन्धलाई खलल पार्ने किसिमका सामग्रीहरू प्रकाशन वा प्रदर्शन गर्ने वा गर्न लगाउने व्यक्तिलाई एक लाख रुपैयाँ सम्म जरिवाना वा ५ वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुने व्यवस्था गरेको छ । यो व्यवस्था पुनरावलोकन हुनु पर्ने भन्ने प्रश्नहरू पनि उठिरहेका छन् ।

संविधान कानून र अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार सम्बन्धी दस्तावेजहरूले सहि र सत्य सूचनाको प्रवाहबाट नै स्वस्थ जनमत निर्माण हुन सक्ने भई नागरिकको सुसूचित हुने हको सम्मान, संरक्षण र प्रचलन भई संवैधानिक लोकतन्त्र गतिशील हुन सक्ने मान्यतालाई आत्मसात गरेको छ । यस सन्दर्भमा सूचना प्रवाह गर्ने संघसंस्था लगायत विभिन्न सञ्चारमाध्यम र व्यक्तिहरूले समाजलाई हानी पुर्याउने किसिमले सूचना प्रवाह नगरी सही सत्य सूचना प्रवाह गर्नुपर्ने कर्तव्य कानूनले निर्धारण गरेको छ ।

निर्वाचन आयोगद्वारा जारी गरेको निर्वाचन आचारसंहिताले निर्दिष्ट गरेको मान्यतालाई पालना गरी निर्वाचनसम्बन्धी सूचना र समाचार सम्प्रेषण गर्दा सञ्चारमाध्यमको भूमिका स्वतन्त्र र निष्पक्ष हुनुपर्दछ । राजनीतिक दल, उम्मेदवार, समर्थक वा जोसुकैले पनि गैरकानुनी सूचना र समाचार प्रवाह गर्न गराउन सञ्चारमाध्यमलाई दबाव दिन वा प्रभावमा पार्न हुँदैन। सञ्चारमाध्यमहरूले सूचना र समाचार सम्प्रेषण गर्दा निष्पक्षता र सन्तुलनका नियमलाई सम्मान र पालना गर्ने (respect rules of impartiality and balance) कुराहरूलाई व्यवहारमा रुपान्तरण गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैगरी सबै दल र उम्मेदवारहरूलाई सञ्चारमाध्यमबाट समन्यायिक पहुँच (equitable access) दिनु पर्दछ । निर्वाचन आयोग र निर्वाचनमा संलग्न सबै निकाय र

पदाधिकारीहरूले सञ्चार माध्यमलाई समयमै स्पष्ट सूचना र समाचारहरू उपलब्ध गराउनका निम्ति सक्रिय सूचना प्रवाहको व्यवस्था त्यत्तिकै आवश्यक हुन्छ ।

राष्ट्रिय सूचना आयोगले २०७८ चैत २८ गते निर्वाचन प्रक्रियामा सही सूचना प्रवाह विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रमको आयोजना गरेको थियो । उक्त कार्यक्रममा आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारीका साथै राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरू, विज्ञहरू, विभिन्न सञ्चारमाध्यमका प्रतिनिधिहरूको उपस्थिति रहेको थियो । कार्यक्रममा ३ वटा कार्यपत्रहरू प्रस्तुत भएका थिए । कार्यपत्र पेश भए पश्चात सहभागीहरूले विभिन्न विषयमा सुझाव तथा जिज्ञाशाहरू राखेका थिए । सहभागीहरूले उठाएका विषयहरूको संक्षिप्त विवरण यसैसाथ संलग्न छ ।

आयोगले आयोजना गरेको उल्लेखित अन्तरक्रिया कार्यक्रममा पेश भएका कार्यपत्रहरूमा दिइएका सुझावहरू र सहभागीहरूले उठाएका विषयहरू बारेमा आयोगको बैठकमा छलफल भयो । सूचनाको हक सम्बन्धी कानूनमा भएका प्रावधान, प्रचलित कानूनी व्यवस्था तथा प्राप्त सुझावहरूको आधारमा देहाय बमोजिम गर्न गराउन सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा १९ को खण्ड (ग) र (ङ) बमोजिम आदेश/अनुरोध/आह्वान दिने/गर्ने निर्णय गरेकोछ ।

(क) निर्वाचन आयोगका हकमा

- मतदाता शिक्षालाई थप प्रभावकारी र व्यापक बनाउन अधिकतम मतदाता समक्ष पुग्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- मतदान के का लागि, मतदानको महत्व, मतदान प्रकृया बारेमा व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने गराउने । यसरी प्रचार प्रसार गर्दा बहुसंख्यक जनसंख्याले बोल्ने मातृभाषामा समेत गर्ने गराउने ।
- निर्वाचनसँग सम्बन्धित ऐन, कानून, निर्देशिका, कार्यविधि, आचारसंहिताका आधारभूत कुराहरू मतदाता र सम्बन्धित पक्षहरूलाई समयमै सुसूचित गर्ने गराउने,
- निर्वाचनमा राजनीतिक दलहरूले बनाएका उम्मेदवारहरूको पृष्ठभूमि, उनीहरूलाई उम्मेदवार बनाउनुको कारण सहितको विवरण राजनीतिक दलहरूले समयमा नै जनतालाई सुसूचित गर्न लगाउने,
- लैङ्गिकता र समावेशीकरणको सिद्धान्तका आधारमा निर्वाचनमा उम्मेदवार बनाउँदा राजनीतिक दलहरूले के कति हदसम्म यस सिद्धान्तलाई अवलम्बन गरेका छन् भन्ने कुरा जनतामा सुसूचित गराउन लगाउने,
- सहज र भयरहित मतदान गर्न गरिएको निर्वाचन व्यवस्थापन र सुरक्षाको प्रत्याभूतिका सम्बन्धमा मतदातालाई आस्वस्त हुनेगरी सुसूचित गर्न गराउन लगाउने,
- सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पछाडि पारिएका महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति, मधेशी, तथा मुस्लिम, उत्पीडीत वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत, अपांगता भएका व्यक्तिहरूमा निर्वाचन सम्बन्धी सम्पूर्ण सूचना पुग्ने सुनिश्चितता गर्ने,
- निर्वाचनमा स्वच्छता कायम राख्न र निर्वाचनमा हुने अनुत्पादक खर्चलाई नियन्त्रण गरी निर्वाचनलाई मर्यादित बनाउन राजनीतिक दलहरूले संकलन गरेको आर्थिक कोषको स्रोत र खर्चका विवरणहरू सही सत्य र यथार्थ जनतालाई समय मै सूचित गर्न लगाउने,

- नेपालको संविधानले व्यवस्था गरेको नेपाली नागरिकको सूचनाको हकमाथि निर्वाचनका क्रममा कुनैपनि तवरबाट अतिक्रमण नहुने व्यवस्था मिलाउने,
- मतदान गर्नु अघि मतदान गर्ने नागरिकले मतदाता सूचीमा आफ्नो नाम भए/नभएको एकीन गर्नका लागि निर्वाचन आयोगको वेवसाईटमा मतदाता नामावली अद्यावधिक गर्नुपर्ने,
- निर्वाचनसम्बन्धी सामग्रीहरूको बन्दोबस्त, मानव स्रोतको व्यवस्थापन, आर्थिक अनुशासन, आचारसंहिताको पालना र उल्लंघनका घटना, निर्वाचन पर्यवेक्षकको व्यवस्थापन लगायतका निर्वाचनसँग सम्बन्धित विविध पक्षको सही सूचना समय मै जनता समक्ष प्रवाह गर्ने गराउने,
- निर्वाचन आयोगको वेवसाईट तथा सामाजिक संजाल नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने गराउने,
- मिथ्या, भ्रमपूर्ण, गलत सूचना नियन्त्रण गर्न नेपाल सरकार तथा नियामक निकायहरूसँग समन्वय गर्ने गराउने ।
- सबै मतदातासँग आयोगको वेवसाईटमा पहुँच नहुन सक्छ । तसर्थ, निर्वाचनमा भाग लिएका प्रत्येक राजनीतिक दल वा तिनका प्रतिनिधिहरूलाई प्रत्येक बुथमा सम्बन्धित क्षेत्रमा मतदाताको विवरण संलग्न मतदाता नामावलीको एक प्रति संलग्न कपी निःशुल्क उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने,
- निर्वाचनको क्रममा पनि नेपालको संविधान र सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ ले प्रदान गरेको सूचना माग्ने र पाउने हक प्रति सचेत रहने ।

(ख) नेपाल सरकारका हकमा

- निर्वाचनलाई स्वच्छ, निस्पक्ष र स्वतन्त्र रूपमा सम्पन्न गर्न गराउन नेपाल सरकारका सम्बद्ध निकायहरूको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी रहने आयोगको ठहर रहेको छ ।
- निर्वाचनका सन्दर्भमा सार्वजनिक निकायहरूले जारी गर्ने सूचना समय मै सबै सर्वसाधारणले थाहा पाउने गरी प्रवाह गर्ने गराउने,
- मिथ्या, गलत, भ्रमपूर्ण सूचनाहरू उपर निगरानी राख्न नियमनकारी निकायहरूलाई सकृय बनाउने ।
- नेपालको संविधान र सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनले प्रदान गरेको सूचना माग्ने र पाउने संवैधानिक हक निर्वाचनका क्रममा थप महत्वपूर्ण हुने हुँदा सार्वजनिक निकायहरूलाई सूचनाको हकप्रति संवेदनशील रहन सचेत गर्ने गराउने ।

(ग) राजनैतिक दलको हकमा

- राजनैतिक दलहरूले आफुले सार्वजनिक गर्नुपर्ने सम्बन्धित सूचना समय मै सर्वसाधारणले थाहा पाउने गरी प्रवाह गर्नु गराउने,
- राजनैतिक दलहरूले आफु संलग्न रहेको सामाजिक संजाल र संजालमा रहेको दलको नाम सार्वजनिक गर्ने गराउने ।

(घ) सर्वसाधारण नागरिकको हकमा

- कुनै पनि सूचना अधिकारिक निकायबाट जारी भएको हो कि होइन भनी यकिन गर्ने,
- आधिकारिक निकायबाट जारी नभएका प्रकाशन सामग्रीहरूको भर नपर्ने, विश्वास नगर्ने,
- भ्रामक, मिथ्या गलत सूचना प्रवाह भैरहेको जानकारीमा आए नियामक निकायमा जानकारी गराउने,
- सामाजिक संजालमा शेयर भएका सबै सूचनाहरू सत्य हुन्छ भन्ने हुँदैन । लाईक वा शेयर गर्नु अघि समाचार स्रोत विश्वसनीय र आधिकारिक भएको यकिन गर्ने,
- निर्वाचनको क्रममा पनि नेपालको संविधान र सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनले प्रदान गरेको सूचना माग्ने र पाउने हक प्रति सचेत रहने ।

२. आगामी वर्ष २०७९/८० का लागि नेपाल सरकारबाट यस आयोगको लागि रु ४ करोड ८० लाखको सिलिङ्ग प्राप्त हुन आएको छ । प्रत्येक वर्ष विनियोजन भैरहेको अपर्याप्त बजेटका कारण आयोगले नेपालको संविधान तथा सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनले दिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न पर्याप्त कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न बाधा पुगिरहेको छ । यस बारेमा आयोगले वार्षिक प्रतिवेदन ०७७/७८ माफत पनि विषय उठान गरेको छ । आगामी वर्षको लागि प्राप्त सिलिङ्गबाट पनि अपेक्षित रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न बाधा पुग्ने अवस्था प्रति आयोग चिन्तित र गंभीर रहेको छ । यस अवस्थामा आयोगलाई न्यूनतम रूपमा पनि प्राप्त सिलिङ्गमा रु. ५६ लाख थप बजेट व्यवस्था हुन सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय र अर्थ मन्त्रालयमा अनुरोध गर्ने ।

३. विविध विषयमा छलफल भयो ।

बैठक नं. २६९(३)२९

मिति २०७९।०९।०५

विषय १ को निर्णय:

- यस आयोगको स्थापना दिवस मनाउनका लागि तयारी सम्बन्धमा छलफल भयो । कार्यक्रमका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको चेकलिष्ट बनाई आवश्यक कार्यहरू समयमै सम्पन्न गर्ने । आयोगको नियमित रूपमा प्रकाशन हुने बुलेटिन समयमै प्रकाशन गर्न आवश्यक कार्य गर्ने ।
- यसै स्थापना दिवसको अवसर पारेर कार्यक्रमका प्रमुख अतिथिज्यूबाट RTI Journal विमोचन गराउने ।

विषय २ को निर्णय:

सार्वजनिक निकाय र सूचना मागकर्ताका लागि तैयार भैरहेको सूचनाको हकसम्बन्धी छुट्टाछुट्टै सहयोगी पुस्तिकाको तेस्रो मस्यौदा प्राप्त भएको र अध्ययन गर्ने । आवश्यकता भएमा सूझाव दिने ।

विषय ३ को निर्णय:

सूचनाको हक कार्यान्वयनको सन्दर्भमा सार्वजनिक निकायहरूमा माग भएको सूचनाको तथ्याङ्क संकलन हुन नसकेको अवस्था छ । यसले गर्दा आयोगमा प्राप्त हुने पुनरावेदन तथा उजुरीका बारेमा मात्र तथ्याङ्क प्रकाशन गर्ने गरिएको छ । यसबाट सूचनाको हकको कार्यान्वयनको यथार्थ अवस्था थाहा पाउन सकिएको छैन । तसर्थ प्रस्तावित तथ्याङ्क प्रतिवेदनको ढाँचामा आवश्यक परिमार्जन सहित अन्तिम रूप दिने ।

विषय ४ को निर्णय:

यस आयोगले स्थापना कालदेखि नै विभिन्न सार्वजनिक निकायहरूमा नेपाली नगरिकहरूले निरन्तर सूचना माग गर्दै आएकोमा तथ्यांकलाई अभिलेखिकरण गरी राख्नका लागि प्रस्ताव गरिएको ढाँचा उपर विस्तृत छलफल गरी स्वीकृत गरियो ।

विषय ५ को निर्णय: विविध विषयमा समेत छलफल गरियो ।

बैठक नं. २७०(३)३०

मिति २०७९।०९।१५

निर्णय

१. राष्ट्रिय सूचना आयोगले सूचनाको हक कार्यान्वयनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने व्यक्तिहरुलाई प्रोत्साहित तथा उत्साहित बनाउन प्रत्येक वर्ष दिँदै आएको विनय कसजु उत्कृष्ट अभियान्ता पुरस्कार, उत्कृष्ट सूचना अधिकारी पुरस्कार र उत्कृष्ट कर्मचारी पुरस्कारका लागि प्राप्त आवेदनहरुको छानवीन गरी सिफारिस समितिले सिफारिस गरेका देहाय बमोजिमका व्यक्तिहरुलाई आयोगको १५ औं दिवसका अवसरमा प्रदान गर्न स्वीकृत गर्ने:
 - १.१ उत्कृष्ट काम गरे बापत पुरस्कृत हुने कर्मचारीहरु
 - (क) उपसचिव विश्वबन्धु पौडेल
 - (ख) शाखा अधिकृत डिल्लीराम भट्ट
 - (ग) नायव सुब्बा हेमन्त रिज्याल
 - १.२ उत्कृष्ट सूचना अधिकारी पुरस्कारबाट पुरस्कृत हुने सूचना अधिकारीहरु:
 - (क) ई. निर्मल लामा, कमलामाई न. पा., सिन्धुली
 - (ख) दुर्गा प्रसाद शर्मा, जिल्ला समन्वय समिति, वाग्लुङ
 - (ग) राजु अर्याल, यातायात व्यवस्था सेवा कार्यालय, हेटौँडा
 - (घ) सत्य नारायण हुजदार, चौदण्डीगढी न. पा., उदयपुर
 - (ङ) गोकर्णराज वाग्ले, व्यास न. पा., दमौली, तनहुँ
 - १.३ विनय कसजु उत्कृष्ट अभियान्ता पुरस्कारबाट पुरस्कृत हुने अभियान्ताहरु:
 - (क) उमीद प्रसाद वागचन्द्र
 - (ख) दुर्गा आचार्य
 - (ग) कैलाश माझी
 - (घ) मनोज रौनियार
२. मिति २०७९ साल बैशाख २२ गते आयोजना गरिने आयोग स्थापना दिवस मनाउने सन्दर्भमा भएका प्रगतिका बारेमा छलफल भयो ।
३. विविध विषयमा छलफल भयो ।

बैठक नं. २७१(३)३१

मिति २०७९।०२।१०

निर्णय

१. सूचनाको हक कार्यान्वयनमा सार्वजनिक निकायका लागि सहयोगी पुस्तिका र सूचना मागकर्ताका लागि तयार गरिएको सहयोगी पुस्तिकामा संलग्न सुझाव संलग्न गर्ने गरी स्वीकृत गर्ने ।
२. सूचनाको हक कार्यान्वयन सम्बन्धी अनुगमन निर्देशिका, २०७६ को अनुसूचीमा रहेका ढाँचालाई समयानुकूल परिवर्तन गर्न उपयुक्त हुने देखिएकोले जिल्ला अनुगमन इकाईले प्रतिवेदन गर्ने, प्रदेश अनुगमन इकाईले प्रतिवेदन गर्ने र कार्यान्वयन अनुगमन इकाईले प्रतिवेदन गर्ने संलग्न ढाँचा संशोधन तथा थप गर्न सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयमा सिफारिस गर्ने ।
३. सूचनाको हक कार्यान्वयनमा संसदीय समितिको भूमिका विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने बारेमा जानकारी भयो ।
४. सातै प्रदेशमा प्रदेशस्तरीय खुला शासन विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक छलफल भयो ।।
५. यस आर्थिक वर्षको बाँकी कार्यक्रमहरू समय भित्रै सम्पन्न गर्ने ।
- ६.१ स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न भई अधिकांश स्थानीय तहको मत परिणाम पनि सार्वजनिक भई सकेको अवस्था छ। स्थानीय तहमा निर्वाचित भएर आउने नवनिर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूलाई नागरिक प्रति जिम्मेवार, जवाफदेही र पारदर्शी तथा सूचनाको हकको कार्यान्वयनमा प्रतिबद्ध हुन आयोगका तर्फबाट स्थानीय तहका प्रमुख/अध्यक्षका नाममा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमार्फत बधाई तथा शुभकामनाका साथै देहाय बमोजिम गर्न गराउन सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा १९ को खण्ड (ड) बमोजिम आदेश जारी गर्ने ।
 - क. स्थानीय तहको कानून निर्माण गर्दा सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (३) मा उल्लेख भएका विषय बाहेक अन्य विषय गोप्य नरहने गरी मात्र कानून निर्माण गर्ने गराउने ।
 - ख. कानून तथा नीति निर्माण र बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा सर्वसाधारण नागरिकको सहभागीता सुनिश्चित गर्न प्रस्तावित कानून, नीति, बजेट तथा कार्यक्रम उपर खुला छलफल तथा पृष्ठपोषण लिने व्यवस्था गर्ने ।
 - ग. स्थानीय तहमा रहेका नगर/गाउँसम्म, कार्यपालिका, वडा समितिले गरेका निर्णयहरू तत्काल स्थानीय तहको वेवसाईट, सूचनापाटी, स्थानीय सञ्चार माध्यम लगायतको माध्यम अपनाई सार्वजनिक गर्ने ।
 - घ. स्थानीय तहको खर्चको विवरण मासिक रूपमा सार्वजनिक गर्ने ।
 - ङ. स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रम र यस बमोजिम भएको प्रगतिको बारेमा नियमित रूपमा सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
 - च. स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा कर्मचारीले प्राप्त गर्ने पारिश्रमिक, सुविधा, खर्च लगायतको विवरण मासिक रूपमा सार्वजनिक गर्ने ।
 - छ. स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूले कानून बमोजिम बुझाएको सम्पत्ति सम्बन्धी विवरण छुट्टै कानून वा निर्णय गरी सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
 - ज. सूचनाको हक कार्यान्वयनका लागि प्रत्येक वर्ष छुट्टै बजेट तथा कार्यक्रमको व्यवस्था गर्ने गराउने ।
 - झ. सूचनाको हकसम्बन्धी कानून तथा आयोगका आदेश पालना गर्न लगाउने ।

- ब. स्थानीय तह मातहत रहेका सार्वजनिक निकायलाई सूचनाको हकको अधिकतम प्रचलनका लागि प्रेरित गर्ने । त्यस्ता निकायहरूमा सूचना अधिकारी तोक्न स्वतः प्रकाशन नियमित गर्न तथा ती निकायबाट सम्पादन भएका कार्य र निर्णय सार्वजनिक गर्न आवश्यक पहल गर्ने ।
- ट. स्थानीय तह तथा मातहतका निकायमा रहेका सूचना अद्यावधिक गर्न सुरक्षित गर्न तथा सूचना मात्र माग गरेको, माग भएको सूचना उपलब्ध गराएको/नगराएको बारे विवरण अद्यावधिक गर्न ।

६.२ आयोग स्थायी प्रकृतिको भएको र हालसम्म पनि आफ्नो जग्गा वा भवन नभएकोले भाडामा बस्नु परिरहेको अवस्था छ । फेरि प्रत्येक वर्ष भाडा बृद्धि भई नै रहेको हुन्छ । भाडाकै कारण आयोग एक स्थानबाट अर्को स्थानमा सर्नु पर्ने अवस्था पनि आउने गरेको छ । अहिले पनि आयोग बसिरहेको घरको घरधनीले छोड्न भनेकोले आयोग नयाँ घरको खोजीमा रहेको छ । सेवाग्राहीलाई स्थायी ठेगाना दिन नसकिएको अवस्था रहेका कारण सेवा प्रवाहमा बाधा पर्ने गरेको छ भने वर्षेनी ठूलो रकम मासिक रु ३ लाख ६० हजार अर्थात वर्षको रु ४३ लाख २० हजार भन्दा बढी भाडाका रूपमा खर्च गरिरहनु पर्दा देशका लागि व्ययभार बढ्दै गइरहेको छ । नेपाल सरकारलाई घरभाडा सम्बन्धी व्ययभार घटाउन सकिनेमा अन्य उत्पादक क्षेत्रमा खर्च गर्नलाई सघाउ पुग्ने हुन्छ । साथै आयोगलाई पनि स्थायी ठेगाना प्राप्त हुने हुन्छ । अहिले पनि भाडामा बसिरहेको घरधनीले घर छोड्न निवेदन दिएको कारणबाट घरभाडामा उपलब्ध गराउन विज्ञापन गरिएको छ, यसबाट व्ययभार अझ थप हुनसक्ने अवस्था रहेको छ । तसर्थ देहाय बमोजिमको विकल्पहरू सहित पुन सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयमा अनुरोध गर्ने ।

- क. रेडियो नेपालको ललितपुर, भैंसेपाटी स्थित जग्गामा रेडियो नेपालको नै स्वामित्व रहने गरी आयोगको भवन बनाई प्रयोग गर्न ४ रोपनी जग्गा उपलब्ध गराउने र भवन निर्माणका लागि आवश्यक बजेटका लागि अर्थ मन्त्रालयमा पहल गर्ने ।
- ख. हुलाक प्रशिक्षण केन्द्रको सिंहदरवार दक्षिणमा रहेको जग्गामा प्रशिक्षण केन्द्र र यस आयोगका लागि उपयुक्त हुने भवन निर्माण गर्न अनुमति प्रदान गर्ने र भवन निर्माणका लागि आवश्यक बजेटका लागि अर्थ मन्त्रालयमा पहल गर्ने ।
- ग. संघीयता कार्यान्वयन पश्चात संघीय निकायले गर्ने कार्यहरू प्रदेश वा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भई त्यस्तो संघीय निकायको खाली भएको भवन आयोगलाई उपलब्ध गराउने ।